

yer vermiş, burada önce Resûl-i Ekrem'in kızlarını, ardından eşlerini zikretmiştir. Eserde meşhur sahâbîlerin hayat hikâyeleri daha geniş bir şekilde verilmekte, kendisinden hadis nakledilmeyen bazı sahâbîlerden de söz edilmektedir. Hadislerin büyük bir kısmı meşhur sahâbîlerin rivayetleri olmakla birlikte bazan bunların arasında garîb rivayetler, hatta bazı râvîlerin teferrüd ettiği hadisler yer almaktadır. Bu açıdan *el-Âhâd ve'l-meşânî* sahâbe müfredleriyle ilgili ilk kitaplardan biri olup sahâbenin hayatına dair eser yazarların en önemli kaynağıdır. Eserdeki hadislerin pek çoğunun bulunabildiği yegâne kaynak ise Taberânî'nin *el-Mu'cemû'l-kebir*'idir. *el-Âhâd ve'l-meşânî*'nin dikkat çeken yerlerinden biri de İbn Ebû Âsım'ın burada bazı hadisleri Zâhirî fıkıh anlayışına delil olarak göstermesi ve bu yönde kendi düşüncelerini ortaya koymasındır. Müellif aralarında teâruz bulunan hadislere özellikle işaret etmekte, bu arada hadisler arasındaki nâsih - mensuh ilişkisine dikkat çekmektedir. İbn Ebû Âsım, râvîleri cerh ve ta'dîl açısından değerlendirdiği gibi bazan diğer münekkitlerin görüşlerine de yer vermektedir. Senedlerde geçen mübhem isim ve künyeleri açıkladığı kitabında mütâbaat ve şevâhide temas eden müellif, tedlîs yapanların rivayetleri konusunda uyarılarda bulunmuş ve senedlerde görülen inkitâlara dikkat çekmiştir. Eser, Köprülü Kütüphanesi'ndeki (nr. 235) tek yazma nüshası esas alınarak Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire tarafından yayımlanmıştır (I-VI, Riyad 1411/1991). **3.** *el-Müzekkir ve't-tezkîr ve'z-zîkr*. Kıssacılara dair olan kitabın mukaddimesinde Allah'ı zikretmenin sevabı, zikir halkalarının fazileti, buralarda bulunmanın mükâfâtı kısaca belirtildikten sonra vaaz ve nasihate kimlerin ehil olduğu, bu kişilerde hangi niteliklerin bulunması gerektiği, kissa ve hikâyelerle hadisleri birleştirmenin dindeki yeri gibi konular ele alınmaktadır. Eser bazı müelliflere göre bu türün ilk örneğidir. İşlediği konuları sünnet ve hadislerden delil getirerek açıklayan İbn Ebû Âsım'a göre vaaz ve nasihatlerde sadece sahih sünnete başvurulmalıdır. Eser Amr b. Abdülmün'im (Tanta 1412/1992) ve Ebû Yâsir Hâlid b. Kâsım er-Redâdî (Riyad 1413/1993) tarafından neşredilmiştir. **4.** *Kitâbü's-Şalât 'ale'n-nebî*. Resûl-i Ekrem'e salât ve selâm getirmenin fazileti ve hükmü gibi konuların

ele alındığı eseri Hamdî Abdülmecîd es-Selefi Bursa Hüseyin Çelebi Kütüphanesi'ndeki (nr. 1981) bilinen tek nüshasına dayanarak yayımlamıştır (Dimaşk 1415/1995). **5.** *el-Evâ'il*. Müellifin 50.000 hadis ihtiva ettiği belirtilen *Müsned*'inin bir parçası olup Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'deki yazma nüshası (Hadis, nr. 297/1) esas alınarak Abdullah el-Cübürî (Beirut 1405/1985), Muhammed b. Nâsir el-Acemî (Küveyt 1405), bu iki neşre dayanılarak Muhammed Saîd Besyûnî (Beirut 1407/1987) ve Mahmûd Muhammed Mahmûd Hasan Nassâr (Beirut 1411/1991) tarafından neşredilmiştir. **6.** *ed-Diyât*. Bilinen tek nüshası el-Hizânetü't-Teymûriyye'de (Hadis, nr. 206) bulunan eseri önce Muhammed Bedreddin Ebû Firâs en-Na'sânî (Kahire 1323/1905), daha sonra *el-Vemdât fi tahrici ehadîsi'd-Diyât* adıyla Hâlid Reşîd el-Cemîlî (Bağdad 1403/1983), Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî (Küveyt 1406/1986) ve Muhammed Saîd Besyûnî (Beirut 1409/1988) yayımlamıştır. **7.** *Zemmû'd-dünyâ ve'z-zühd*. Asıl adı *Zikrû'd-dünyâ ve'z-zühdü fihâ ve's-şamtü ve hüfzü'l-lisân ve'l-'uzle* olan eserin bir bölümü Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'deki nüshası (nr. 4707) esas alınarak Abdülahî Abdülhamîd el-A'zamî tarafından neşredilmiştir (Beirut 1405/1985; 1408/1988 |Hindistan|). **8.** *Kitâbü'l-Cihâd*. Bilinen tek nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunan eseri (Mecmua, nr. 15/6, I, 74^a - 103^a) Ebû Abdurrahman el-Hamîd yayımlamıştır (I-II, Medine 1409/1989). **9.** *'Avâlî'l-ehadîs ve'l-e'âlî ve fevâ'idü'l-harâ'id ve'l-le'âlî* (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1447, vr. 133^a - 148^b).

İbn Ebû Âsım'ın kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *Ahbâru ehli's-Şâm*, *el-Büyûâ*, *Kitâbü'd-Du'â*, *el-Edeb*, *Edebü'l-hükemâ*, *el-Eşribe*, *el-Etîme*, *Evhâmü'l-hadîs*, *el-Eymân ve'n-nüzûr*, *el-Ezân*, *el-Ferâ'iz ve'l-vesâyâ*, *Fezâ'ilü'l-ensâr*, *Fezâ'ilü'l-Kur'an*, *Fezâ'ilü Mu'âviye*, *Fezâ'ilü's-şahâbe*, *el-Ğurebâ*, *el-Hıdâb*, *Hıfzü'l-lisân*, *el-Hiyel*, *Hilâf ti's-sünen*, *el-'İlm*, *el-İhtiyâr*, *'İlelü hadîsi'z-Zühri*, *İsbâtü'l-haber ve'l-muhibir*, *el-Çağâ* ve *l-ağdiye ve mâ çağâ bihi'n-nebî*, *el-Libâs*, *Kitâbü'l-Yemen*, *Me'âni'l-ahbâr*, *el-Menâsik*, *el-Meşâyih*, *Mevlidü'n-nebî*, *el-Muhtaşar mine'l-Müsned*, *el-Müsnedü'l-kebir*, *er-Rahm*, *er-Red 'alâ Dâvûd ez-Zâhirî erbd'ine haber şâbiteten mimmâ nefâ Dâvûd sıhâtehâ*, *er-Rû-*

hân, *eş-Şabâh ve'l-mesâ*, *eş-Şavm*, *et-Tefsîr*, *et-Tevbe*, *eş-Tıb ve'l-emrâz*, *el-Vuhdân*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-meşânî* (nşr. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire), Riyad 1411/1991, neşreden girişi, s. 8-65; a.mlf., *Kitâbü'l-Cihâd* (nşr. Ebû Abdurrahman el-Hamîdî), Medine 1409/1989, neşreden girişi, s. 23-66; a.mlf., *el-Müzekkir ve't-tezkîr ve'z-zîkr* (nşr. Ebû Yâsir Hâlid b. Kâsım er-Redâdî), Riyad 1413/1993, neşreden girişi, s. 11-23; a.mlf., *Kitâbü's-Şalât 'ale'n-nebî* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Dimaşk 1415/1995, neşreden girişi, s. 1-9; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 67; Ebû Şeyh, *Çabakâtü'l-muhaddîsin bi-İsbahân* (nşr. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî - Seyyid Kisrevî Hasan), Beirut 1409/1989, II, 146-148; Ebû Nuaym, *Zikru ahbârî İsbahân* (nşr. S. Dederling), Leiden 1931, I, 100-101; Ebû Ya'lâ el-Hallî, *el-İrşâd fi ma'rifeti 'ulemâ'i'l-hadîs* (nşr. M. Saîd b. Ömer İdrîs), Riyad 1409/1989, II, 520; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amravî), V, 104-107; Sem'ânî, *et-Tahbir*, I, 162, 164, 187, 190, 352; II, 12, 13, 82, 83, 84, 186, 276, 381; Zehbî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 640-641; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 430-439; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 269-270; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 84; İrâkî, *Zeylü Mizânî'l-tidâl* (Abdülkayyûm Abdürabbinnabî), Riyad 1406, s. 465; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VII, 18-19; Süyûtî, *Çabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 285; *Hediyetü'l-'arîfin*, I, 53; Ketânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 32, 49, 50, 52, 53, 59, 63, 73, 76, 78, 79, 80, 86, 88, 95, 257, 411; Sezgin, GAS, I, 522; a.mlf., *Beiträge zur Erschliessung der Arabischen Handschriften in Istanbul und Anatolien*, Frankfurt 1986, III, 123-124; Nâsirüddin el-Elbânî, *Zülâlü'l-cenne fi tahrici's-Sünne* (İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sünne* içinde), Beirut 1400/1980, tür.yer.; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cem mâ üllife 'an Resûlillâh*, Beirut 1402/1982, s. 309; Abdurrahman b. Muhammed Saîd Dimaşkıyye, *Fehârisü ehadîsi ve âşâri Kitâbi's-Sünne*, Riyad 1409/1989; Cezzâr, *Medâhîlü'l-mü'ellifin*, II, 919; Muhammed Eymen eş-Şebrâvî, *er-Ravzû'l-bâsim fi tertibi's-Sünne li'bn Ebi 'Âsım*, Beirut 1411/1991; Muhyiddin Atıyye v.dğr., *Delîlü mü'ellefâti'l-hadîs*, Beirut 1416/1995, I, 155, 342, 437-438, 442; II, 562, 565; Hasan Cirit, *Hadiste Vaaz, Kıssacılık ve Kussâs* (doktora tezi, 1997), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 174-175.

RAŞİT KÜÇÜK

İBN EBÛ ASRÛN

(ابن أبي عسرون)

Ebû Sa'd Şerefüddin Abdullah b. Muhammed b. Hibetillâh et-Temîmî el-Mevsilî (ö. 585/1189)

Şâfiî fakihî, kâdilkudât.

22 Rebîülevvel 492'de (16 Şubat 1099) Musul'da doğdu. Ebû'l-Ganâim es-Sülemî'den kıraat, Kadî Abdullah b. Kâsım eş-Şehrezûrî'den fıkıh, İbn Hamîs el-Kâ'bî

ve anne tarafından dedesi olan Ali b. Ahmed b. Tavk'tan hadis okudu. Daha sonra Vâsıt'a giderek Kadî Ebû Ali el-Fârikî'den Şâfiî fıkhı tahsil etti. Bağdat'ta Ebû Abdullah Hüseyin b. Muhammed el-Bârî, Ebû'l-Feth İbn Berhân el-Bağdâdî, Ebû Bekir el-Mezrakî, Abdullah b. Ali Sibtu'l-Hayyât ve Da'vân b. Ali'nin kuraat; Ebû'l-Kâsım İbnü'l-Husayn, Ebû'l-Berekât İbnü'l-Buhârî, İsmâil b. Ebû Sâlih el-Müezzin gibi âlimlerin hadis; Es'ad el-Mihenî (el-Meyhenî), Ebû'l-Feth İbn Berhân'ın fıkıh ve fıkıh usulü derslerine devam etti. Vâsıt ve Bağdat'ta öğrenimini tamamladıktan sonra Musul'a dönerek (523/1129) uzunca bir süre orada, daha sonra (542/1147) Sincar'da Şâfiî fıkhı okuttu ve fetva verdi.

545 (1150) yılında Halep'e giden İbn Ebû Asrûn orada ders vermeye başladı. Halep Atabegi Nüreddin Mahmud Zengî'nin güven ve saygısını kazandı. Nüreddin'le birlikte 549'da (1154) Dimaşk'a gitti, Gazzâliyye Medresesi ile diğer bazı medreselerde ve Emeviyye Camii'nde ders okutmaya devam etti; bu arada vakıfların genel nezâretini de üstlendi.

İbn Ebû Asrûn 562'de (1167) Halep'e dönünce Nüreddin Zengî Halep, Dimaşk, Hama, Humus ve Ba'lebek'te yaptırdığı medreselerdeki öğretim işlerini ve buralarda görev yapacak hocaların seçimini ona bıraktı. İbn Asrûn'a büyük güven duyan, çeşitli dinî ve idarî konularda kendisiyle istişarede bulunan Nüreddin Zengî hilâfet merkezine elçi olarak onu göndermiş, Abbâsî halifesine Fâtımî Devleti'nin yıkılışıyla Mısır'ın Abbâsîler'e katılışını müjdeleme görevini ona vermişti. Aynı zamanda Nusaybin, Sincar, Harran, Habur ve Râbiye gibi birçok şehrin kadılık larını da üstlenen İbn Ebû Asrûn böylece bölgede âdetâ kadılıkudât olarak görev yapmış oluyordu.

Nüreddin Zengî'nin ölümünden sonra 570'te (1175) Dimaşk'a geri dönen İbn Ebû Asrûn, bu sırada bölgede baş gösteren siyasî kargaşada ve iktidar mücadelesinde Selâhaddin-i Eyyübî'yi destekledi. Selâhaddin'in Şam bölgesinde hâkimiyet kurmasından sonra onun yakınları arasında yer alarak önce Mısır kadılığını, 573'te (1177) Şam bölgesi kadılıkudâtlığını üstlendi. 575'te (1179) gözlerini kaybedince kadılık yapıp yapamayacağı konusunda bir tartışma açıldıysa da muha-

liflerine karşı başarılı oldu ve oğlu Ebû Hâmîd Muhyiddin Muhammed'in niyâbe-tiyle bu görevini ömrünün sonuna kadar sürdürdü. 11 Ramazan 585'te (23 Ekim 1189) Dimaşk'ta vefat etti ve aynı yerde inşa ettirdiği Asrûniyye Medresesi'ne defnedildi.

Döneminde bölgenin önde gelen fakihlerinden biri olarak saygı gören ve Şâfiî fıkhının imamı kabul edilen İbn Ebû Asrûn'un kadılık görevinin yanı sıra yoğun bir öğretim ve telif faaliyetiyle de meşgul olduğu; Hama, Humus, Ba'lebek, Dimaşk ve Halep gibi birçok ilim merkezinde onun için medrese inşa edildiği ve buralarda birçok öğrenci yetiştirdiği bilinmektedir. Bunlar arasında oğulları Ebû'l-Meâlî Şehâbeddin Mutahhar, Ebû Hâmîd Muhyiddin Muhammed ve Ebû'l-Berekât Necmeddin Abdurrahman ile Cemâleddin İbnü'l-Harestânî, Ebû'l-Bekâ İbn Yaîş, İbnü'l-Cümezyî, Fahreddin İbn Asâkir, Muvaffakuddin İbn Kudâme, Ebû'l-Kâsım İbn Sasrâ, Selâhaddin-i Eyyübî'nin vezirlerinden Kâtib İmâdüddin el-İsfahânî ve meşhur tarihçi İbnü'd-Dübeysî gibi önemli isimler vardır.

Eserleri. İbn Ebû Asrûn'un birçok eser telif ettiği zikredilmekle birlikte bunlardan sadece ikisi günümüze ulaşmıştır. Şiirlerinden bazı parçalar kaynaklarda yer almaktadır. 1. *Şafvetü'l-mezheb fi Nihâyeti'l-ma'âlab*. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin Şâfiî fıkhına dair *Nihâyetü'l-ma'âlab fi dirâyeti'l-mezheb* adlı eserinin muhtasarı olup müellif hattıyla bazı bölümleri Bankipûr'daki (Patna) Hudâbahş Kütüphanesi'nde (Oriental Public Library) (Brockelmann, I, 971), dört ciltlik bir nüshası da Kütahya Vahîd Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 1247) bulunmaktadır. 2. *el-İntişâr*. Şâfiî mezhebinin görüşlerini savunmak üzere yazdığı eserin çeşitli yazma nüshaları bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1491; Köprülü Ktp., nr. 244; TSMK, III. Ahmed, nr. 1102; Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye'de de bir mikrofilm mevcuttur, bk. Fuâd Seyyid, I, 287-288). Müellifin kaynaklarda ayrıca *el-Mürşid, ez-Zerî'a fi mârifeti's-şerî'a, et-Teysir fi'l-hilâf, Me'hazû'n-nazar, el-Muhtaşar fi'l-ferâ'iz, Fevâ'idü'l-Muhezzeb, et-Tenbih fi mârifeti'l-aşkâm, el-Muvâfık ve'l-muhalif, Risâle fi nefyi kazâ'î'l-a'mâ ve cevâzihî* ve yarım kaldığı kaydedilen *el-İrşâd fi nuşreti'l-mezheb* adlı eserleri kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *Hâridetü'l-kaşr* (nşr. Şükrî Faysal), Dimaşk 1959, II, 354-355; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1384/1964, s. 4; İbnü'd-Dübeysî, *el-Muhtaşarü'l-muhtâc ileyh*, Bağdad 1951, II, 158; İbnü'l-Müstevfi, *Târîhu Erbil* (nşr. Sâmî es-Sakkâr), Bağdad 1980, II, 417; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 18; Münzîrî, *et-Tekmile*, Neccef 1968, I, 20; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 53-57; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXI, 125-129; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 275-276; Safedî, *Nektü'l-himjân* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Mısır 1329/1911, s. 185; Sübkî, *Tabakât*, IV, 236; İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, VII, 132-137; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 334; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI, 109; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 399-403; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 457-458; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 971; Fuâd Seyyid, *Fihristü'l-mahtûâtü'l-muşavvere*, Kahire 1954, I, 287-288; Sâdik Ahmed Dâvûd Cevdet, *el-Medârisü'l-Asrûniyye*, Amman 1986, s. 17-157; Nâzım Reşid, "Şu'arâ mensiyûn: İbn Ebî 'Asrûn el-Mevsilî", *el-Câmi'a*, IX/6, Musul 1979, s. 41-43; N. Elisséeff, "İbn Abî 'Asrûn", *EP* (İng.), III, 681-682; "İbn Ebî 'Asrûn", *DMBI*, II, 683; Nüreddin İtr, "İbn Ebî 'Asrûn", *Mevsû'atü'l-hâdretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 125-126.

SÂMÎ ES-SAKKÂR

İBN EBÛ AVN

(ابن أبي عون)

Ebû İshâk İbrâhîm
b. Muhammed b. Ahmed
b. Ebî Avn el-Bağdâdî
(ö. 322/934)

Mülhid olduğu iddiasıyla
idam edilen edip ve kâtip.

Muhtemelen Abbâsî Halifesi Mu'tez-Billâh döneminde (866-869) Bağdat'ın güneybatısında tarihî bir şehir olan Enbâr'da dünyaya geldi. Ebû İmrân ve Ebû Amr künyeleriyle de anılır. Dedeleri Ebû Avn Ahmed ile Ebû'n-Necm Hilâl tanınmış birer şair ve kâtipi. Emîr Muhammed b. Abdullah b. Tâhir'in hizmetinde mâbeyinciliğe, Mu'tez'in halifeliği döneminde Vâsıt valiliğine tayin edilen babası Muhammed ile amcaları Sâlih ve Mâcid de başarımlı şairlerden sayılmaktadır.

İbn Ebû Avn aile geleneğine bağlı kalarak kâtiplik mesleğini seçti. Ayrıca bir süre güvenlik teşkilâtında âmirlik, orduda kumandanlık görevlerinde bulundu. Tenâsüh akîdesini savunan Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali eş-Şelmegânî'nin yakın dostu ve kurduğu mezhebin aşırı bir taraftarı olan İbn Ebû Avn, bu mezhep yayılmaya başlayınca Halife Râdî-Billâh'ın